

De systematische plaats van *Formica congerens* ab. *thijsssei* Stärcke (Hym., Form.)

door

J. G. BETREM

Ons onlangs overleden lid A. STÄRCKE, een van onze beste mierenkenners, beschreef in 1942 in de *Entomologische Berichten* in een noot (11 : 43) een nieuwe mierenvorm, die hij hield voor een aberratie van *Formica congerens* Nyl. 1846 (= *F. pratensis* Auct. nec Retz.), nl. ab. *thyssei* [lapsus calami voor *thijsssei*]. De beschrijving stelde hij op naar een koningin, die door wijlen F. T. VALCK LUCASSEN in Juni 1916 bij Eerbeek op de Veluwe was gevangen. Deze mier staat op het ogenblik in de collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, catalogus no 38. Hij noemde dit dier naar Dr Jac. P. THIJSSSE, daar deze door de beschrijving van de levenswijze van de rode bosmier in het boekje „Hei en Dennen”, dat hij samen met E. HEIMANS schreef, de bestudering van de mieren stimuleerde.

STÄRCKE vermeldt deze vorm naderhand nog tweemaal in zijn publicaties. In de eerste plaats in zijn determineerlijst van de rode bosmieren in *De Levende Natuur* van 1943 (48 : 7) en verder in zijn algemeen bekende determineerlijst van de Nederlandse mieren in het *Natuurhistorisch Maandblad* van het Nat. Hist. Genootschap in Limburg (33, 1944 : 74).

Tot nu toe is het type het enige exemplaar, dat in Nederland gevangen is. Ongetwijfeld lijkt de koningin buitengewoon veel op die van *F. congerens*. Zij is er echter gemakkelijk van te onderscheiden door haar achterlijf, dat veel glanzender is. Bij *F. congerens* zijn de tergieten zeer dof door een heel fijne rimpeling. Het is deze rimpeling, die bij de vorm *thijsssei* veel minder sterk is. Daar deze bijv. bij de alpiene *F. rufo-pratensis* Forel 1874 (= *F. rufa* Bondroit, Stärcke, etc. nec L.) vrij sterk varieert, lag het voor de hand het taxon *thijsssei* als een variëteit van *F. congerens* te beschouwen. Het achterlijf van *F. congerens* is echter altijd zeer dof en vertoont weinig variatie wat de glans betreft, zodat het optreden van een wijfje met een tamelijk glanzend achterlijf wel onwaarschijnlijk is, waardoor de systematische plaats van dit taxon nog altijd raadselachtig bleef.

Enkele maanden geleden ontving ik van Dr YARROW van het British Museum twee wijfjes en een aantal werksters, die gevonden waren te Morden Heath in Engeland, met het verzoek mijn mening over deze dieren te geven. Ondanks ijverig zoeken, ook in de omgeving van het oorspronkelijke nest, waren door hem nooit meer kolonies van deze vorm gevonden. Deze koninginnen lijken buitengewoon veel op die van STÄRCKE's *thijsssei*. Het enige verschil, dat ik tot nu toe met behulp van door mij gemaakte aantekeningen kon vinden, is het feit, dat de vorm *thijsssei* enkele haren onder op de kop heeft, terwijl deze bij de door Dr YARROW gezonden dieren ontbreken.

De arbeiders vertonen ook verscheidene kenmerken, die het waarschijnlijk maken, dat wij hier met een aparte soort te maken hebben en niet met een variëteit van *F. congerens*. Zij lijken nl. helemaal niet op de arbeiders van deze soort, daar de kop achter de ogen en de ocelli geheel naakt is. Zij doen daarom meer denken aan de arbeiders van *F. maior* Nyl. 1846 (= *F. piniphila* Schenck 1852).

Zij zijn echter van deze soort onder het binoculair bij niet te geringe vergroting gemakkelijk te onderscheiden door hun duidelijk behaarde ogen en hun achterste schenen, die op de buitenzijde over de gehele lengte duidelijk afstaande haren dragen. Deze combinatie van kenmerken komt bij geen andere tot nu toe bekende soort voor, zodat het aannemelijk is dat de vorm *thijssei* van STÄRCKE geen aberratie is van *F. congerens*, doch een aparte soort, nl. **Formica thijssei tax. nov.**

Er is echter nog een andere vorm waarmede deze werksters onder bepaalde omstandigheden verwisseld kunnen worden. Dit is een nieuwe soort, die binnenkort door Dr YARROW zal worden beschreven. Zij is in het Noorden van Europa, o.a. in Finland, zeer algemeen, terwijl zij ook gevonden is in Engeland en in de Alpen. De werksters van deze soort hebben achter de ogen op de achterhoek van de kop lange, schuin afstaande haren. Hieraan is deze soort gemakkelijk herkenbaar. Deze haren worden, evenals die op het borststuk, bij deze dieren gemakkelijk afgewreven. Oudere mieren kunnen daardoor zo sterk op *F. thijssei* gaan gelijken, dat zij er niet van te onderscheiden zijn. Ook de wijfjes lijken zeer sterk op *F. thijssei*. Die van de nieuwe soort hebben echter een sterkere glans op de tergieten dan die van *F. thijssei*.

Men zal zich nu afvragen of ook hier in Nederland ooit werksters zijn gevonden, die op de Engelse lijken, die ik voor *F. thijssei* houd. Ook dit keer vinden wij hierover enkele gegevens in een publicatie van STÄRCKE (*Ent. Ber.* 12 : 144, 1947). Hierin vermeldt hij arbeiders, die gevonden waren door ons medelid de heer ELTON, die volgens zijn beschrijving dezelfde kenmerken hebben als de Engelse werksters, nl. behaarde ogen en afstaande haren over de gehele lengte van de achterschenen. Hij noemde deze *F. rufa rufa* Nyl. Een nader onderzoek zal echter moeten uitmaken of deze mieren werkelijk identiek zijn met de Engelse dieren. Hierbij zullen ook de wijfjes moeten worden betrokken.

De herbeschrijving geef ik in de Engelse taal.

Redescription.

Formica thijssei tax. nov. (= *F. congerens* ab. *thijssei* Stärcke 1942 [*thyssei* = lapsus calami]) is redescribed from STÄRCKE's holotype.

♀ — H e a d. Hind edges with very short black hairs which are also present behind the ocelli. Area frontalis shining, with a few punctures. Spatium frontale rather shining, punctures deep, their diameter almost the same as their interspaces. Underside of the head with only a few short hairs which can be seen but with a rather strong magnification.

T h o r a x. Mesopleurae without long hairs; short hairs have not been discovered.

Scutellum dull, only in the centre a very narrow, longitudinal and smooth stripe for $\frac{2}{3}$ of the length. Punctures on the scutellum difficult to see, their diameter much smaller than their interspaces; these very dull with coarse, somewhat concentric wrinkles.

A b d o m e n. Tergite 3 (2) rather shining. Punctures much smaller than their interspaces; these with very fine wrinkles.

L e g s. Femora III with short hairs on their foreside. Tibiae III with some very short, oblique hairs on the outer side of the apical half.

Holotype: ♀, Eerbeek, Veluwe, Prov. of Guelderland, Netherlands, June 1916, leg. Valck Lucassen. Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden, No. 38.

The following bibliography of *F. thijsssei* can be given:

- 1.V.1942. STÄRCKE, *Ent. Ber.* 11 : 43, *F. pratensis* Retz. ab. *thijsssei*, ♀.
 1943. STÄRCKE, *De Levende Natuur* 48 : 7, *F. pratensis* Retz. ab. *thijsssei*, ♀.
 1944. STÄRCKE, *Nat. Hist. Maandblad Limburg* 33 : 74, *F. pratensis* Retz., ab. *thijsssei*, ♀.
 (?) 7.VI.1947. STÄRCKE, *Ent. Ber.* 12 : 144, *F. rufa rufa* Nyl., ♀ nov. syn.

Summary

STÄRCKE considered this female to be a variety of *F. congerens* Nyl. 1846 (= *F. pratensis* Auct. nec Retz.). Undoubtedly it looks much like a queen of this species except its much more shining gaster. This, however, is a striking character, because the gaster of *F. congerens* is always very dull.

In the near future a new species allied to *F. thijsssei* will be described by Dr YARROW. This is common in the boreal countries of Europe. The female of *F. thijsssei* differs only from this new species by a duller gaster.

From Dr YARROW the author received some queens and workers, collected in England, which he considers to belong to *F. thijsssei*. The only difference between these females and the queen of *F. thijsssei* is the presence of some short hairs on the underside of the head of the latter. The workers above mentioned are characterized by the absence of hairs on the head behind the eyes and the ocelli, by the hairy eyes and by the presence of erect hairs on the entire outside of the tibiae III. No other species known possesses this combination of characters.

STÄRCKE described as *Formica rufa rufa* workers with the same characters from the Netherlands, which had been collected by ELTON. It is possible that these were workers of *F. thijsssei*. But so long as authentic material has not been studied we cannot have certainty.

Deventer, Duymaer van Twiststraat 2.